

УДК 747:643

О. А. ШВЕЦЬ

ОСОБЛИВОСТІ КРИТЕРІЇВ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ФАХІВЦЯ З ДИЗАЙНУ

Визначено особливості творчої діяльності, обґрунтовано рівні творчого розвитку фахівця з дизайну та розроблено відповідні критерії. Проаналізовані вихідні методи, способи, які покладені в основу творчості, відповідно до них розглянуті форми творчості. За рівнями творчого розвитку дизайнера визначено високий (новаторський), середній (конструкторський) та низький (раціоналізаторський). Кількісно рівень сформованості творчої особистості дизайнера визначається коефіцієнтом розвитку творчих можливостей. Проведено аналіз чинників, що визначають розвиток творчої особистості фахівця з дизайну.

Ключові слова: творчий розвиток, фахівець з дизайну, підвищення кваліфікації

О. А. ШВЕЦ

ОСОБЕННОСТИ КРИТЕРИЕВ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СПЕЦИАЛИСТА ПО ДИЗАЙНУ

Определены особенности творческой деятельности, обоснованы уровни творческого развития специалиста дизайнера и разработаны соответствующие критерии. Рассмотрены исходные методы, способы, которые положены в основу творчества, согласно им рассмотрены формы творчества. По уровням творческого развития дизайнера определены такие: высокий (новаторский), средний (конструкторский) и низкий (рационализаторский). Количественно уровень формирования личности дизайнера определяется коэффициентом развития творческих возможностей. Проведен анализ факторов, определяющих развитие творческой личности специалиста дизайнера.

Ключевые слова: творческое развитие, специалист по дизайну, повышению квалификации

О. А. SHVETS

FEATURES OF CRITERIA OF CREATIVE DEVELOPMENT OF SPECIALIST IN A DESIGN

The article outlines the features of creativity, sound level of creative development specialist in design and development of the appropriate criteria. Output methods, that form the basis of creativity, and are analyzed according to them a form of creativity. For levels of creative development designer defines high (innovative), medium (design) and low (innovative). Quantified the level of formation of creative personality designer determined coefficient of creative possibilities. An analysis of factors determining the development of the creative person with design specialist.

Key words: creative development, specialist on a design, in-plant training

Становлення та творчий розвиток фахівця з дизайну суттєво залежить від сформованості їх професійної компетентності, яка нині трактується як сукупність знань, умінь, цінностей і мотивів професійної діяльності, а також як здатність до розвитку творчого потенціалу. На сучасному етапі загострюється суперечність між інноваційними процесами у сучасному дизайні та можливостями формування і творчого розвитку дизайнера у процесі професійної діяльності. Тому постає проблема розробки критеріїв творчого розвитку фахівця у галузі дизайну.

Питання творчості і творчого розвитку розглянули в своїх працях Т. Алексеєнко, В. Андреев, М. Бердяев, Д. Богоявленська, Д. Бондарева, В. Гладкова, В. Горбунова, В. Моляко, Я. Пономарьов, С. Сисоева, Д. Чернілевський, В. Яковлева та ін.

Д. Богоявленська в своїй експериментальній роботі визначила одиницю аналізу творчості [1]. Такою одиницею названа інтелектуальна активність, яка відображає пізнавальні і мотиваційні характеристики творчої особистості в їх єдності. Креативність розвивається від наслідування – копіювання через творче наслідування і наслідувальну творчість до справжньої

творчості. Нині визнано, що креативність залежить від здатності по-різному використовувати дану в завданнях інформацію в швидкому темпі. Цю здатність назвали креативністю і стали вивчати незалежно від інтелекту – як здатність, що відображає властивість індивіда створювати нові поняття і формувати нові навички. Креативність пов'язують з творчими досягненнями особистості [9].

Творчу особистість визначають як суб'єкт творчих соціальних відносин та продуктивної творчої діяльності з властивими їй розвиненими, системно пов'язаними творчими якостями, які забезпечують створення нових, суспільно значущих результатів [4, с. 68]. Цікавим є підхід дослідників (Г. Нойнер, В. Калвейт, Х. Клейн), які визначають творчу особистість через творчі процеси мислення та діяльності. При цьому творче мислення і творча діяльність розглядаються як творчий процес, в результаті якого виникає нове творче досягнення, що не міститься у вихідних умовах.

Особливістю творчої особистості вважається її здатність до творчої активності як пошукової та перетворюючої спонтанної діяльності особистості, яка не стимулюється зовні, а зумовлюється внутрішнім саморухом особистості. Але часто дослідники ототожнюють творчу активність з креативністю. Зазначимо, що термін «креативність» більше використовується для вивчення творчої особистості у психологічних дослідженнях. З метою діагностики креативних рис особистості використовують спеціальні запитальники з питаннями, які дозволяють проаналізувати творчі якості особистості, її комунікативні здібності, стиль діяльності тощо. Вважається, чим більшою кількістю креативних рис характеризується людина, тим більших успіхів у творчій діяльності вона може досягти [6, с. 51].

За результатами досліджень, з точки зору співвідношення рівня інтелекту і креативності, в тому випадку, коли високий інтелект поєднується з високим рівнем креативності, творча людина найчастіше адаптована до середовища, активна, емоційно-врівноважена, незалежна і т. д. Навпаки, при поєднанні креативності з невисоким рівнем інтелекту людина найчастіше невротична, тривожна, погано адаптована до вимог соціального оточення. Поєднання інтелекту і креативності передбачає вибір різних сфер соціальної активності [2, с. 157].

Творче ставлення до професійних знань розглядається як усвідомлене прагнення до глибокого, творчого їх осмислення й оцінки та творчого використання як в процесі навчальної, та і професійної діяльності. Гностична складова передбачає систему професійних знань, яка постійно поновлюється з метою здійснення творчої діяльності; операційна складова включає систему інтелектуальних дослідницьких умінь, необхідних для прийняття нових, нестандартних рішень, вирішення творчих завдань; оцінна складова дає змогу проаналізувати й осмислити результати творчої діяльності, зробити висновки, внести корективи, спланувати подальшу роботу [8]. Творче ставлення слухачів до професійних знань є основою професійної компетентності спеціаліста.

Метою статті є визначення рівнів творчого розвитку фахівців з дизайну та особливостей розробки відповідних критеріїв.

До важливих творчих якостей, що розкривають креативні можливості майбутніх дизайнерів, належать: сприйнятливість, зацікавленість світом речей, його багатоманітністю та єдністю; здатність до узагальнення зрозумілого; автономність, незалежність характеру; здатність до спілкування з широким колом людей не лише в особистісному мовленнєвому контакті, а й за допомогою рисунків, схем, креслень; схильність до аналітичної та дослідницької діяльності, дисциплінованість, наполегливість, старанність, готовність формулювати і вирішувати проблеми; ментальна активність, уміння планувати свою діяльність; здатність критично оцінювати її результати, критичність стосовно дизайн-проектів та виробів, виконаних іншими; самокритичність, здатність до самоствердження, честолубство, уміння переконувати; почуття відповідальності перед суспільством за результати роботи. Для визначення критеріїв творчого розвитку фахівців з дизайну визначимо структуру цих якостей.

За видами творчої активності особистості розрізняють продуктивну й непродуктивну (щодо створення матеріального об'єкта) пошуково-перетворювальну діяльність, яка може мати як спонтанний характер, так і стимулюватися ззовні. Під стимулюванням творчої активності у навчально-виховному процесі розуміється діяльність дизайнера, спрямована на формування мотивів творчої діяльності і підвищення наявного рівня творчої активності слухача на

конкретному занятті до необхідного і достатнього, тобто такого, який забезпечує виконання запланованого викладачем завдання творчого характеру [3, с. 201].

Критерієм творчого акту є рівневий перехід: потреба в новому знанні складається на вищому структурному рівні організації творчої діяльності, а засоби задоволення цієї потреби – на вищих рівнях. Вони включаються в процес, який відбувається на вищому рівні, що призводить до виникнення нового способу взаємодії суб'єкта з об'єктом і виникненню нового знання. Тим самим творчий продукт передбачає включення інтуїції (роль несвідомого) і не може бути отриманим на основі логічного висновку. Основою успіху вирішення творчих завдань є «здатність діяти в умі», яка визначається високим рівнем розвитку внутрішнього плану дій [5].

Відповідно до вихідних методів, способів, які покладені в основу творчості, можна виділити такі форми творчості. Перший тип - це раціоналістична творчість, що ґрунтується на розсудковораціональному мисленні. Головною ознакою цього типу є свідоме цілепокладання, осмисленість, цілеспрямованість творчої діяльності. Вона має два відгалуження: 1) практико-емпірична творчість; 2) науково-теоретична творчість. Другий тип – це творчість на позাপороговому рівні, інтуїтивна, нефемінологічна, позасвідома. Цей тип творчості є логічним наслідком значної підготовчої роботи, напруженого обдумування проблеми, ідеї, творчого задуму, проблемної ситуації. Він характеризується інтегративністю, цілісністю, закінченістю результатів творчості, великим евристичним синтезом, який надає продуктам творчості природного характеру. Третій тип – духовно-космологічна творчість. Як правило, ця форма творчості здебільшого характерна для культурної традиції Сходу (П. Реріх, індійська та китайська філософія). Четвертий тип – раціонально-інтуїтивістська творчість. Вона є результатом поєднання першої і другої форм творчості. І, нарешті, догматична творчість. Найбільш поширена вона в сфері суспільного життя і суспільствознавства. В чому особливості догматичної творчості? Це дуже поширений феномен, складний, зумовлений багатьма об'єктивними і суб'єктивними чинниками. У ньому може поєднуватися талант і рутина, вчорашній день, компліментарність, запобігливість. Об'єктивною основою цього виду творчості є спотворені або відживаючі форми суспільного життя, соціальної практики та світоглядні парадигми, що відображають їх. Догматична творчість може бути вимушеною формою приховування своїх суспільних і світоглядних переконань або сліпою формою віри в соціальні догми і стереотипи, внутрішня переконаність у їхній необхідності, справедливості. Догматична творчість першого виду є своєрідною «трагедією творчості». Вона накладає свій мертвотний відбиток на дух, вчинки, дії та справи багатьох талантів і пера, і пензля, і думки. Часто творення зумовлювалося конкретними обставинами соціального життя.

За суб'єктом окреслюються такі форми творчості: а) індивідуальна; б) колективна; в) єдність індивідуальної і колективної. Колективна творчість існує в науці в різних видах мистецтва (театр, кіно, архітектура). Спільна ідея, єдиний творчий задум, відповідна норма (план, проект ітощо) стають об'єднуючими, синтезуючими факторами різноякісних інтелектуальних потенцій, почуттєво-емоційного заряду, вольових зусиль. Однак процес колективної творчості не нівелює творчої особистості, суб'єкт-творець зберігає своє «Я», індивідуальність. Взагалі творчість завжди наповнена глибоким індивідуальним смислом [7, с. 328].

Окремі структурні компоненти творчого розвитку дизайнера оцінюються на основі критеріїв. Критерієм у педагогіці розуміють ознаку, на основі якої здійснюється оцінка, виокремлення, означення чи класифікація стану розвитку особистості, її якісних характеристик. В основу кожного критерію покладено ступінь самостійності та прагнення слухача до оригінальності при виконанні завдань творчого характеру. Така градація елементів діяльності слухачів дає можливість оцінювати їх ефективність на основі практичних результатів з виготовлення виробів.

Під час визначення критерії творчого розвитку особистості ми спиралися на статтю С. Сисоевої [6]. Загальні критерії творчого ставлення до професійної діяльності і творчого зростання доповнювалися конкретними критеріями сформованості творчого розвитку фахівців в галузі дизайну: емоційна активність (емоційне задоволення від процесу творчості, вираз емоційної зацікавленості творчою діяльністю, постійний прояв задоволення творчим процесом); оволодіння знаннями, уміннями і навичками, необхідними і достатніми для професійної діяльності (предметно-операційний аспект компетентності); ініціативність (прояв

ініціативи за власним бажанням; потяг до нових форм діяльності); творчий інтерес (нестимульована зовні зацікавленість професійною діяльністю та новими формами діяльності, вирішенням нестандартних проблем); подолання інерції мислення (вільне подолання стереотипів мислення, аналіз вирішення завдання з різних сторін, врахування об'єктивних умов); мотивація (творчо-пошукова позиція, високорозвинені пізнавальні інтереси й здібності, художній стиль мислення, потреба в постійному оновленні і збагаченні знань); оригінальність (орієнтованість змісту творчих завдань на привчання слухачів до пошуку їх особливостей, доцільності та наслідків реалізації різних ідей, забезпечення оригінальності останніх); перенесення творчого вміння в інші, нові ситуації (характеризується здатністю слухача застосовувати спосіб виконання творчого завдання в абсолютно новій ситуації); самостійність (здатність слухача виконувати завдання самостійно: це незалежність в оцінках, судженнях, діях; відстоювання своєї думки, рішучість в судженнях і діях, здійснення дій без сторонньої допомоги); розвиток уяви (розвинена фантазія, яка дає можливість створювати багато образів та ідей, відтворювати пропущені ланки та факти в логічному ланцюгу; прояв фантазії в роботі, малюнках).

За рівнями творчого розвитку дизайнера розрізняємо високий (новаторський), середній (конструкторський) та низький (раціоналізаторський).

Новаторський рівень передбачає, що фахівець вирішує професійні проблеми на принципово нових засадах, які відрізняються оригінальністю, високою результативністю. Під високим рівнем ми розуміємо постійний прояв цього показника у професійній діяльності фахівця. До високого рівня віднесли студентів, у яких був стійкий інтерес до набуття професійних знань та творчої діяльності, котрі постійно виявляли активність у процесі набуття знань (звернення до додаткової інформації, вибір творчих завдань для виконання), прагнули до творчого застосування знань в нових ситуаціях, мали сформовану системність знань і систему дій, уміли прогнозувати як результат виконуваної дії, так і спосіб її виконання, мали творчий рівень оволодіння уміннями, сформоване творче мислення, вміння стимулювати та контролювати себе у процесі створення продукту творчості, оцінювати його, вміння самоорганізовувати за планом власну творчу діяльність. Шляхи, засоби, методи професійної діяльності дизайнера становлять цілісну систему роботи, що забезпечує розвиток творчих можливостей, формування кожного фахівця як особистості. Створена система відрізняється новизною, оригінальністю та високою результативністю. Вивчення рівня творчої професійної діяльності дизайнера у кожній підсистемі дає можливість зробити висновок про загальний творчий рівень його професійної праці.

Конструкторському рівню відповідає діяльність фахівця з конструювання власного варіанта вирішення творчої професійної проблеми і набутого досвіду, самоаналізу своєї діяльності і творчих можливостей, але з використанням відомих методик, рекомендацій тощо. Фахівці з достатнім рівнем творчого ставлення до професійних знань мали відносно стійкий інтерес до діяльності, який вимагав його стимулювання. Вони обирали завдання як творчого, так і репродуктивного характеру; уміють прогнозувати результат діяльності, але не завжди правильно; рівень володіння дизайнерськими уміннями в них переважно реконструктивний; уміють дати обґрунтовану та ціннісну оцінку, але не завжди об'єктивну, професійним знанням і власним діям, критично оцінюють помилки.

У студентів з середнім рівнем виявлявся ситуативний інтерес до професійних знань. Вони обирали як репродуктивні, так і творчі завдання, але часто неправильно їх виконували, оцінювали помилки частково критично. Майбутніх дизайнерів, які перебувають на цьому рівні, відрізняє здатність до прояву тією чи іншою мірою творчого розвитку, не стимульованої ні зовнішніми чинниками, ні суб'єктивною оцінкою незадовільності результатів діяльності. Знаходячи достатньо надійний засіб вирішення творчого завдання самостійно, вони продовжували аналізувати склад, структуру своєї творчої діяльності, зіставляли окремі завдання, шукали нові, більш оптимальні засоби їх вирішення. Кожна нова закономірність оцінювалася як відкриття, творча знахідка. Обмеженість їх пошуку полягала в тому, що нові засоби вирішення відшукувалися тільки для тих завдань, які були поставлені ззовні.

Раціоналізаторський рівень передбачає внесення фахівцем коректив у свою роботу, вдосконалення, модернізацію існуючих методик, досвід відповідно до завдань на основі аналізу власного досвіду, конкретних умов своєї професійної діяльності, творчих можливостей.

Відсутність, чи мінімальний прояв показника в професійній діяльності студента характеризується низьким рівнем. У студентів з цим рівнем відсутнє творче ставлення до професійних знань: майбутні дизайнери діють тільки під впливом якогось зовнішнього стимулу. Вирішуючи творчі завдання, вони лише в окремих випадках уміють розвивати ідеї, сформульовані ними або товаришами.

Якісними показниками рівня сформованості творчої особистості дизайнера розуміється судження про наявність або відсутність якості об'єкта та інтенсивність її прояву. Зокрема, це здатність: відкривати особистісний сенс творчого розвитку у процесі вирішення творчого завдання; глибоко усвідомлювати його мету; генерувати ідеї, оригінальні підходи до вирішення творчого завдання; забезпечення ситуації появи інсайту; знаходження способів досягнення інтуїтивно побаченого образу; конкретизації змісту ескізного пошуку; самостійного пошуку причин успіху або невдачі за результатами виконання завдання; імпровізувати в процесі його виконання; обирати художній матеріал; оптимально обирати темп і методи діяльності; практичного здійснення творчих дій; приймати особистісною цінністю творчий розвиток як якість творчо працюючого митця, спиратися на закони композиції; стимулювати та контролювати себе у процесі створення продукту творчості; запропонувати ефективні засоби подолання побачених недоліків; імпровізувати при відборі змісту творчої роботи; інтегрувати складові частини змісту вирішення творчого завдання; обирати методи і засоби творчої роботи адекватно поставленим цілям і залежно від власних індивідуально-типологічних особливостей; творчо реалізовувати власний задум.

Кількісно рівень сформованості творчої особистості дизайнера визначається коефіцієнтом розвитку творчих можливостей, що дає можливість аналізувати ступінь розвиненості мотивів, характерологічних особливостей, творчих умінь та індивідуальних особливостей психічних процесів. Нами досліджувалися чотири показники: індекс оригінальності; індекс унікальності; самооцінка творчого розвитку; експертна оцінка творчих робіт слухачів. Профіль творчої особистості графічно відображає творчі якості, які впливають на успішність творчої діяльності і створюють передумови для будь-якого виду творчості. Мета його введення пов'язана з необхідністю управління процесом формування творчості особистості під час підвищення кваліфікації, можливістю вносити корективи у творчу навчальну діяльність дизайнера.

Таким чином, творча діяльність виявляється у здатності людини до створення, оригінального продукту, пошуку нових засобів діяльності. Головною ознакою творчої особистості вважаються її творчі якості, тобто індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають вимогам творчої діяльності, є умовою її успішного виконання. Для творчої особистості характерні стійка спрямованість на творчість в органічній єдності з високим рівнем розвитку творчих якостей, що дозволяє їй досягти прогресивних, соціально та особистісно вагомих творчих результатів в одній або кількох видах діяльності.

Аналіз чинників, які визначають розвиток творчої особистості фахівця з дизайну, дав змогу зробити висновок, що важливого значення набуває креативність, яка визначає готовність особистості до змін та відмову від стереотипів. Кожному рівню творчого розвитку дизайнера відповідає група якісних і кількісних показників.

До подальших напрямів досліджень відносимо обґрунтування методики експериментального дослідження творчого розвитку фахівця з дизайну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества: монография / Д. Б. Богоявленская. — Ростов: Изд-во Ростов. ун-та, 1983. — 176 с.
2. Дронь Н. Творча особистість як об'єкт психологічного аналізу / Н. Дронь // Особистість у розбудові відкритого демократичного суспільства в Україні: зб. матеріалів Другої міжнар. наук.-практ. конференції — Дрогобич: Коло, 2005. — С. 155—162.
3. Оршанський Л. В. Теоретико-методичні засади художньо-трудової підготовки майбутніх учителів трудового навчання: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Л. В. Оршанський — Дрогобич, 2009. — 492 с.
4. Педагогічні технології: наука – практиці: навч.-метод. щорічник / О. І. Кульчицька, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер; за ред. С. О. Сисоєвої. — К.: ВІПОЛ. — Вип. 1. — 281 с.
5. Пономарев Я. А. Психология творчества / Я. А. Пономарев. // Тенденции развития психологической науки – М.: Наука, 1988. – С. 21—25.

6. Сисоєва С. О. Творчий розвиток особистості в процесі неперервної професійної освіти / С. О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. В 2-х ч. — К., 2001. — Ч. 1. — С. 45—54.
7. Філософія: навч. посібник / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного. — К.: Вікар, 1999. — 624 с.
8. Чаплицька Г. В. Формування творчого ставлення до професійних знань студентів економічних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. В. Чаплицька. — Харків, 2003. — 17 с.
9. Чернилевский Д. В. Креативная педагогика и психология / Д. В. Чернилевский, А. В. Морозов. — М.: МГТА, 2001. — 301 с.